

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Управление образования Администрации муниципального района
"Кызылский кожуун" Республики Тыва
МБОУ Чербинская СОШ

РАССМОТРЕНО

Руководитель ШУМО

Шаф
Кара-Сал Ч.К.

Протокол № 1
от 30.08.2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Заместитель директора по УВР:

Ооржак
Ооржак Б.Б.

Протокол №1
от 30.08.2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Доржу
Доржу М.А.

Приказ № 118-ОД
от 30.08.2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по внеурочной деятельности «Төрээн дылым» для 3 класса
на 2023-2024 учебный год
учителя высшей квалификационной категории
Монгуш Аяны Ким-ооловны

Черби, 2023

Тайылбыр бижик

3-ку класска тыва дылга «Төрөөн дылым» деп кичээлден дашкаар ажылдаар эртемнин программанын куруне стандарттарына дууштур тургускан.

«Төрөөн дылым» - дыл эртемниң теория болгаш практика талазы-биле чугула ужурдузалыг бир кезээ болур.

3-ку класска «Төрөөн дылым»деп кичээлден дашкаар ажылдаар эртемнин кол сорулгазы:

-литературлуг дылдын нормаларын сагыырын хайгаараары, оларны хажыда бээр чоруктарбиле демисежири база аас болгаш бижимел чугаанын ажыглалын чурумчудары хамааржыр.

База ол ышкаш:

- өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларына чаңчыктырар, оларның сөс куравырын байыдар болгаш чугаазының культуразын бедидер;
- оларның логиктиг боданышкын болгаш чугаазын сайзырадыр;
- төрөөн дылына камныг болгаш хандыкшылдыг болурунга кижизидер, дылдың байлаан шингээдип алырына өөреникчилерниң сонуургалын күштелдирер;
- өөреникчилерни боттары боданып өөрениринге чаңчыктырар;
- шын, медреселдиг, аянын номчурунун мергежилдерин сайзырадыр.

Өөредилге планнаашкынында «Төрөөн дылым» деп эртемниң туружу 3-ку класска «Төрөөн дылым» неделяда 1 шак, будун чылда 34 шак болур.

Программаның утказы

Төрөөн дыл — кижилерниң аразында харылзажырының чугула чепсээ болур дылдың амыдыралга илереттинери азы хереглеттинери болур.

Дылдың, бүгү-ле байлактарын, дүрүмнерин чаңгыс кижиниң долузу-биле шингээдип алыры болдунмас. Ынчалза-даа дылдың, ниити, хүн бүрүде эң-не нептеренгей ажыглаттынар нормаларын — сөстөрни шын ажыглаарын, адаарын, морфологтуг болгаш синтаксистиг нормаларын — оореникчи бүрүзү билген турар ужурлуг.

Чугаа культуразы дээрге дыл эртемниң бир адыры болур болгаш ол төөгүнүн кандыг-бир тодаргай үезинде улустун чугаа амыдыралын шинчилеп өөренир база эртем ёзу-биле дылды ажыглаарының дүрүмнерин доктаадып тодарадыр. Ийи талазында, төөгүнүн кандыг-бир тодаргай үезинде бир ниитилелдин (улустун) чугаазының культуразы; ол болза адаарының, ударениениң, сөстөрни ажыглаарының, хевирлерни тургузарының сөс каттыжышкындарын болгаш домактарны тургузарының нормаларын барымдаалаарын хажытпазы болур. Чугааның нормалыг болурунга ооң хажык чогу тодаргайы, арыы база хамааржыр. Бижимел чугаа культуразына орфография болгаш пунктуацияның дүрүмнерин сагыыры база кирер. Культурлуг сайзырангай чугаа дээрге ооң сөстөриниң хөй янзы байлаа, грамматиктиг конструкцияларның хөй янзыларын ажыглаары, чурумалдыг аргаларның дээшти, бодалдарны шын дес-дараалай тургусканы болур.

Чугаа культуразының төвүнде норма туруп турар. Норма дээрге дылдың аргаларын чугаага ажыглап чаңчыкканы, дылдың аргаларын чугаага кижиниң ажыглаарын чурумчудар дүрүмнер болур.

«Дыл — ол болза:

- а) дылдың бүдүжү (азы системазы), ооң эге кезектериниң, категорияларның, системаларының иштики организациязы;

б) төөгүдө тывылган, улам ыңай сайзыраар норма; в) дылды, ооң бүдүжүн болгаш нормазын билир, оларның боттарының бодалдарын, күзел-чүткүлүн, сагыш-сеткилин илередир чугааны тургузар дээш харылзажып турар кижилерниң дыл талазы-биле ажыл чорудулгазы болур» (Кодухов В. И. Общее языкознание. М.: Высшая школа, 1974, ар. 121). Норма болза дылдың үндезин шынарларының бирээзи дээрзин ында айыткан.

Норма — дылдың хүлээлгелерин чедииниң күүседиринге херек. Ынчангаш норма дээрге, улам тодаргай чугаалаарга, дылда бар бооп турар адаарының, сөстөрниң, хевирлерниң, сөс каттыжышкыннарының, домактарның янзыларындан эң нептерээн болгаш дыл практикасында турумчаан, ажыглап чаңчыккан, дылдың функцияларын эң эки боттандырыарына таарымчалыг янзылары литературлуг дылдың (чугааның) нормалары болур. Норма турум, быжыг-даа болза, дылдың төөгүлүг хөгжүлдесинде өскерли берип болур. Амыдыралдың кандыг-бир үе чадазында дылдың элементилери чергелешкек (кайызыдаа хереглеттингир) нормалар туруп болур.

Литературлуг тыва дылдың нормалары колдуунда быжыккан деп чугаалап болур. Ынчалза-даа диалектилерниң салдары-биле база анаа аас чугааның чамдык онзагай чүүлдериниң чылдагааны-биле литературлуг дылдың нормаларын хажыда бээр таварылгалар ховар эвес.

Ынчангаш, «Төрээн дылым» деп эртемнин **кол сорулгазына** литературлуг дылдың нормаларын сагыырын хайгаараары, оларны хажыда бээр чоруктар-биле демисежири база аас болгаш бижимел чугаанын ажыглалын чурумчудары хамааржыр.

База ол ышкаш:

- өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларына чаңчыктырар, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаазының культуразын бедидер;
- оларның логиктиг боданышкын болгаш чугаазын сайзырадыр;
- төрээн дылынга камныг болгаш хандыкшылдыг болурунга кижизидер, дылдың байлаан шингээди алырынга өөреникчилерниң сонуургалын күштелдирер;
- өөреникчилерни боттары боданып өөрениринге чаңчыктырар;
- шын, медреселдиг, аянныг номчурунун мергежилдерин сайзырадыр.

Планнынган түннелдер (ФКӨС-туң негелделери-биле):

Предметтиг түннелдер (предметные):

- тыва дылдың теориялыг билиглери;
- төрээн чериниң төөгүзү;
- тыва дылдың тывылганы;
- тыва дылдың адырларына янзы-бүрү интеллектуалдыг оюннарның билиглери (лексика, фонетика, грамматика)

Бот-тускайлаң түннелдер:

- мөзү-шынары бедик, бот-сайзыраңгай чогаадыкчы кылдыр ажылдап өөрениги;
- ада-өгбезиниң төөгүзүн, чаагай чаңчылдарын билип чоруур кылдыр хевирлээри;
- тыва чоннун, күрүнениң төлээзи кылдыр санап, ооң улусчу ужурларын сагып, салгап кижизидери;
- төрээн чуртунга, ие дылынга, чонунга хумагалыг, ынак болур;
- бодунун үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-углап, бот-сайзырадып билир;
- чаа билиглер шингээди алырын медреселдиг-биле угаап билир;
- патриотчу тура-соруктуг, күш-ажылга ынак, эртем-билигже чүткүлдүг, кадык амыдыралдыг болур.

Метапредметтиг түннелдер:

- чүге өөренириниң сорулгаларын билип, ону янзы-бүрү аргалар-биле чедип алырын билер;

- чидиг айтырыгларны чогаадыкчы арга-биле дилеп тывары;
- кылыр чүүлүн сорулгазының аайы-биле күүседип, планнап, доозуп билир;
- өөрөнгөн чүүлдерин системажыдып билир;
- янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни тып билири (словарьлар, номнар, интернет четкизинде сайтылар, энциклопедиялар, библиотека, картотека, номчулга залы...)
- кижиги бүрүзүнүн бодалын дыңнап, чөпшээрэжиң, эдип билири;
- коллективтиг ажылдажылга үезинде кылыр чүүлүн хуваап, демнежиң, юодунуң үлүүн кирип, бот-боттарын хынажып билири;
- тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаалыын болгаш ооң ужур-утказын билири;
- тыва дылга хамаарышкан билиглерин билдигиң ажыглап, бедик чугаа культуралыг болур.

Программанын кол тургузуу

«Торээн дылым» деп кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгага планнаттынган программа 3-ку класска 34 шакка планнаттынган, оларнын назы-харынга назы-харынга дууштур тургустунган. Неделяда 1 шак. Программа ниитизи-биле ургуларның ниити кругозорун, культуразын бедидип, дыл-домаан сайзыратпышаан, колдуунда янзы-бүрү оюннар хевиринге эртер.

Тематиктиг планнаашкын.

3 класс – 34 шак

№	Бөлүктерниң темазы	Шагы
1	Сөстөр – удурланыкчылар	5
2	Оларны чуге ынчаар адаарыл?	6
3	Эргижирээн сөстөр	6
4	Чаа сөстөр	4
5	Чугаа культуразы	8
6	Улустуң аас чогаалы	5
		34 ш.

Календарь-тематиктиг планнаашкын, 3 класс

№	Темазы	Хүнү		Тайылбыр
		план	факт	
Сөстөр – удурланыкчылар. 5ш.				
1	Кириилде кичээл. Тыва дылдын ужур-дузазы	02.09		
2	Антонимнер. Оюннар «Сөсту тып»...	09.09		
3	Оюннар «Улегер домакты уламчыла...»	16.09		
4	Антонимнер. Оюннар «Сөсту тып»...	23.09		
5	Ойнап тургаш өөрениили...	30.09		
Оларны чуге ынчаар адаарыл? бш.				
6	Сөстөр канчап тыптып келгенил?	07.10		
7	Чуу деп кужул?	14.10		
8	Чуу деп аңыл?	21.10		
9	Чуу деп балыгыл?	11.11		

10	Сөстөр байырлалы	18.11		
11	Оларны чуге ынчаар адаарыл?	25.11		
Эргижирээн сөстөр. 6ш.				
12	Архаизмнер-эргижирээн сөстөр	02.12		
13	Тоогу билбес - төөрээр, төрел билбес - түрээр?	09.12		
14	Проект «Билдинмес сөстөр»	16.12		
15	Оюннар «Сөсту тып»	23.12		
16	Архаизмнер – эргижирээн сөстөр.	23.12		
17	Төөгү билбес – төөрээр, төрел билбес- түрээр.	13.01		
Чаа сөстөр. 4ш.				
18	Неологизмнер.	20.01		
19	Ойнап тургаш өөрениили	27.01		
20	Төлөвилел «Неологизмнер - чаа сөстөр»	03.02		
21	Оюн «Чаа сөсту тып»	10.02		
Чугаа культуразы. 8ш				
22	Чугаа культуразы деп чул?	17.02		
23	Топтуг, шын чугаалажылынар.	24.02		
24	Эптиг-эвилен чорук.	02.03		
25	Практиктиг кичээл.	16.03		
26	Өгбелеривис ынчаар чугаалап чораан.	23.03		
27	Телефонга чугаалажыры.	06.04		
28	Хөй-ниити черинге чугаалажыры.	13.04		
29	Оюн «Аян-чорук»	20.04		
Улустун аас чогаалы 5ш				
30	Тыва тоолдарда маадырларнын чугаазы.	27.04		
31	Төрөөн чурт дугайында ырылар.	04.05		
32	Оюн «Тоол маадырын таны»	11.05		
33	Мөөрей «Төрөөн дылын билир сен бе?»	18.05		
34	Түңнел кичээл	25.05		